

Boek van de maand

Orde op zaken in een jonge stadskerk CNT-commentaar op 1 Korintiërs

Joh. de Wolf

In Nederland worden soms nieuwe gemeenten gesticht, ook vanuit ons kerkverband. Zo'n jonge kerk kun je enigszins vergelijken met kerken die Paulus stichtte, bijvoorbeeld in de Griekse stad Korinte. Net als bij gemeentestichting vandaag moest ook in Korinte alles van de grond af opgebouwd worden. Hoewel, daar moet een kanttekening bij. In zijn commentaar legt Anderson er de nadruk op dat de gemeente niet helemaal in het luchtledige begon. De gemeente ontstond volgens Handelingen 18 door afscheiding vanuit de joodse synagoge.

Hij zegt er dan ook letterlijk van in zijn Inleiding: 'Het gaat ... niet om het *ontstaan* van een gemeente, maar om de *voortzetting* van Gods kerk in deze stad.' Dat is trouwens ook een aardige parallel met nieuwe kerken vandaag. Die ontstaan wel op een witte plek, maar niet in een vacuüm. Kijk bijvoorbeeld naar de gemeente van Maastricht die in 2004 'afgekoppeld' werd van de kerk te Brunssum. Er was dus een zekere continuïteit, net als in Korinte, waar Joodse mensen uit de synagoge de start vormden van gemeentevorming. En zo zijn er meer parallellen te noemen tussen jonge kerken van toen en nu. Ik denk dat zeker deze eerste brief van Paulus aan de stadskerk in Korinte heel leerzaam kan zijn voor stadsprojecten anno 2009. Denk alleen maar aan de groei naar zelfstandigheid, als we bedenken dat de prille kerk van Korinte volgens Anderson nog geen raad van oudsten (kerkenraad) had op het moment dat Paulus deze brief vanuit Efeze schreef, waarschijnlijk in de lente van het jaar 55. Ook jonge kerken vandaag moeten het in de startfase vaak lang zonder kerkenraad doen.

Klassieke kennis

In een Woord vooraf vertelt de schrijver van deze commentaar hoe en waar hij aangezocht werd om deze verklaring te schrijven. Er werd toen al dadelijk het verzoek aan vastgekoppeld 'om vooral mijn achtergrond in de klassieke talen en mijn kennis van de klassieke wereld te laten meespelen in de uitleg'. Ds. Anderson, tegenwoordig vrijgemaakt gereformeerd predikant te Katwijk, had namelijk voorafgaand aan zijn theologische studie in Canada eerst klassieke talen gestudeerd in Nieuw Zeeland. De vruchten van die studie zijn in zijn commentaar gelukkig ook inderdaad te merken. Geregeld boort hij klassieke bronnen aan om zijn uitleg nog meer diepte en kleur te geven. Hij haalt bijvoorbeeld het Grieks-Romeinse recht aan om de achtergrond te verduidelijken van wat Paulus in hoofdstuk 7 over echtscheiding zegt. En in een excurs over het eten van offervlees maakt hij duidelijk waar Paulus het in de hoofdstukken 8 en 10 nu precies over heeft. Die kennis van de Griekse cultuur en godsdienst is alvast een groot pluspunt van deze nieuwe commentaar.

Hoe zet Anderson nu zijn verklaring op? Na een tamelijk beknopte Inleiding geeft hij perikoopsgewijs een uitleg van heel het boek. Soms last hij een wat uitvoeriger toelichting (excurs) in over een bepaald onderwerp. Ik noemde al de excurs over het offervlees; verder geeft hij tussendoor nog een uitgebreide uiteenzetting over Geestelijke geschenken en een excurs over de vraag of er één of twee erediensten per zondag in Korinte waren. In een kleiner lettertype worden vaak exegetische keuzes verder toegelicht voor de meer deskundige lezers (met Griekse woorden in Nederlandse transcriptie). Ds. Anderson heeft nogal eens moeite met

de NBV, waar in de nieuwste delen van CNT nu standaard van uitgegaan wordt. Maar het is niet de kritiek van iemand die om nostalgische redenen niet van een vroegere, vertrouwde vertaling kan loskomen. Voor alternatieve weergaven heeft hij altijd degelijke argumenten. Wat de grondtekst betreft, merk je dat hij af en toe (net als prof. Van Bruggen) op de zgn. Byzantijnse of meerderheidstekst terugvalt. Ik noem even als voorbeeld 1 Korintiërs 7:5, waar hij net als de Statenvertaling (en Van Bruggen bijv.) aan het bidden ook het *vasten* wil koppelen, en dat ook vanuit de context aannemelijk onderbouwt.

Aan het eind van zijn boek besluit hij met een uitgebreide literatuurlijst. In die lijst mis ik overigens wel het een en ander, speciaal Nederlandse commentaren. Hij gebruikt wel de commentaar van Grosheide, maar noemt hem niet in de lijst. Verder mis ik (in dit Calvinjaar) ook de verklaring van Calvin, en die verklaring gebruikt hij ook niet, voor zover ik gezien heb.

Voor welke lezers?

De commentaar geeft veel, maar toch bleef ik ook nogal eens onbevredigd met mijn vragen zitten. Soms gaat het om details, soms om grotere vragen. Om even een detailpunt te noemen: in het bekende hoofdstuk 13 over de liefde wordt het mij bij Anderson niet duidelijk, ook niet in de kleine lettertjes, waarom spreken zonder liefde nu wordt vergeleken met een dreunende gong of een schelle cimbaal. Wat is dan eigenlijk het derde van de vergelijking? Met een belangrijker vraag bleef ik zitten bij hoofdstuk 15:55. Daar lezen we een citaat uit Hosea 13: ‘Dood, waar is je overwinning? Dood, waar is je angel?’ Anderson zegt dan terecht dat die tekst in zijn oorspronkelijke setting een gerichtswoord tegen Gods volk inhield. Maar dan laat hij de korte, cryptische zin volgen: ‘Deze context lijkt niet ver van de gedachten van Paulus verwijderd te zijn.’ Dat maakt het gebruik van dit citaat door Paulus er niet bepaald duidelijker op. Want de context is hier geen gericht, maar de triomfantelijke uitspraak van vers 54 slot (‘De dood is opgeslokt en overwonnen’). Ik denk zelf dus dat de apostel op bijna speelse manier de uitspraak uit Hosea een halve slag draait, en het citaat het tegendeel laat zeggen van wat eerst bedoeld werd. Eerst werd de dood uitgenodigd om dienst te doen ter wille van Gods strafgericht, nu wordt de dood uitgelachen omdat hij na Pasen machteloos is geworden. Blijkt hier niet juist wat er veranderd is met de overgang van het Oude naar het Nieuwe Testament? Is gericht niet dankzij Christus tot genade geworden? Dat haal ik er tenminste uit. Anderson schrijft dan wel geen homiletische commentaar, maar op dit punt had ik toch wel meer willen horen. Bij deze tekst had ik meer aan de commentaar van F.J. Pop (PNT).

Zo merkte ik vaker dat Anderson niet altijd zo diep op de zaken ingaat. Toen vroeg ik me af, voor wie de commentaar eigenlijk bedoeld is. In een ander deel van deze serie zag ik het op de omslag staan: niet alleen voor theologen, maar ook voor elke belangstellende bijbellezer. Ik begrijp dat het voor de medewerkers van deze serie moeilijk kan zijn om tussen deze twee doelgroepen een gemiddeld niveau te kiezen. Je wilt professionals niet teleurstellen en je wilt het voor doorsnee kerkgangers niet te ingewikkeld maken. De commentaar van Anderson telt 267 bladzijden. Ik begrijp dat je dan niet op alles uitgebreid kunt ingaan. Voor meelevende kerkleden is het misschien al uitvoerig genoeg. Tegelijk mag ik als predikant wel blij zijn, dat er uitvoeriger verklaringen bestaan. De verklaringen van Grosheide (CNT, eerste serie) en van Pop (PNT) tellen allebei rond de 450 bladzijden, en die van F. Godet, vanuit het Frans in het Nederlands vertaald, zelfs bijna 850 bladzijden. Er blijft dus ook naast en na Anderson nog wat te studeren over. Maar dat zal hij ook niet erg vinden, neem ik aan.

Van Bruggen

Ds. Anderson promoveerde in 1996 bij prof. dr. J. van Bruggen in Kampen op een onderwerp over Paulus. Het betrof de vraag of Paulus in zijn brieven ook bewust gebruik heeft gemaakt van de antieke retorica. Het is interessant te merken dat de student van toen zich regelmatig met zijn vroegere leermeester confronteert, vooral in de kleine lettertjes tussendoor. Van Bruggen heeft zich immers in publicaties ook intensief beziggehouden met verschillende onderwerpen uit deze brief. Speciaal met hoofdstuk 7 (*Het huwelijk gewogen*) en met het eerste deel van hoofdstuk 11 (*Emancipatie en Bijbel*). In het algemeen gaan de gedachten van beiden niet ver uiteen en zal Anderson veel aan Van Bruggen te danken hebben. Maar hij gaat wel zijn eigen zelfstandige weg, en dat is te waarderen.

Ik noem even een aardig verschilpunt. Het betreft hoofdstuk 7:9, waar het de vraag betreft of je naar het huwelijk moet streven als je niet (meer) getrouwd bent. En dan zegt Paulus volgens de NBV: '... het is beter te trouwen dan te branden van begeerte.' Anderson sluit zich daarbij aan, maar Van Bruggen dacht aan het branden in de hel. Dat heeft mij altijd een vreemd dilemma geleverd: trouwen of branden in de hel (vanwege seksuele misstappen?) en Anderson kan daar kennelijk ook niet mee uit de voeten. Het is trouwens opvallend dat Van Bruggen blijkens mondelinge informatie naar Anderson toe nu een andere uitleg voorstelt (zie p. 93 bovenaan). Je zou bij Paulus' woord kunnen denken, zegt hij, aan het gevaar dat je je aan een vreemde vrouw *brandt* (dus 'branden' in een overdrachtelijke betekenis). Het komt niet zo gauw voor dat prof. Van Bruggen een exegetische terugtrekt, maar hier lijkt dat toch het geval te zijn.

Ik noem een tweede en laatste verschilpunt dat het vermelden waard is. Het gaat om de veelbesproken tekst 1 Korintiërs 15:29 over het laten dopen voor de doden. Prof. Van Bruggen heeft in zijn boek *Het lezen van de bijbel* (p. 43-53) aan die tekst gedemonstreerd hoe een goede exegeet te werk moet gaan. In dat kader geeft hij zelf een verklaring van deze tekst, die mij altijd heeft aangesproken. Hij komt tot de conclusie dat het woord 'dopen' of 'onderdompelen' hier overdrachtelijk gebruikt moet worden. Want er waren ook in Efeze (heidense) mensen die (soms beroepshalve) op begraafplaatsen druk in de weer waren met de verzorging van de graven en de dodencultus. Zij werden door dat werk voor de doden als het ware helemaal in beslag genomen en overspoeld, ze waren erin ondergedompeld (gedoopt). Dat doe je niet als er geen perspectief meer is voor de gestorvenen. Daarom ziet prof. Van Bruggen al die drukte voor de doden als een indicatie voor een uiteindelijke opwekking van die doden.

Ik heb deze uitleg altijd vernuftig en ook aannemelijk gevonden. Maar Van Bruggen eindigde zijn exegetische met de vraag of die uitleg door de eerste de beste volgende exegeet weer zou worden verworpen. En inderdaad, Anderson (niet de eerste de beste trouwens) is het er niet mee eens op pagina 231. Hij wijst erop, dat de Grieken en Romeinen juist van geen opstanding uit de dood wilden weten. Denk maar aan de reactie op Paulus' preek in Athene (Hand. 17:32). Dus die drukte rond de grafverzorging bewees nog geen opstandingsgeloof, maar hoogstens de verwachting dat de gestorvenen op de een of andere manier in het dodenrijk voortleefden. Ik denk inderdaad dat hier een zwak punt in Van Bruggens uitleg blootgelegd wordt. Maar de verklaring van Anderson helpt ons volgens mij ook niet verder. Hij laat het zogenaamde dopen slaan op rituele wassingen, zoals ze in de wet van Mozes voorgeschreven waren bij het aanraken van een lijk. Maar zo'n reiniging is toch ook nog geen bewijs dat de gestorvene een keer zal opstaan en dat de dood iets is waarvan wij gered moeten worden. Kortom: dit blijft ook na Anderson een tekst die zijn betekenis moeilijk prijsgeeft.

Opvallende zaken

De exegeses van Anderson zijn in het algemeen niet schokkend, ook niet als het over Geestesgaven of de plaats van de vrouw gaat. Maar hier en daar geeft hij toch wel verrassende eyeopeners. Ik noem een paar van die opmerkingen of verklaringen die je een frisse kijk geven op bepaalde onderwerpen en die je weer aan het denken zetten. Allereerst denk ik aan de excurs: 'Eén of twee diensten in Korinte?' (p. 162v). Anderson heeft goede argumenten voor de gedachte dat er in Korinte een liturgische morgendienst was, terwijl men 's middags bijeenkwam voor de gemeenschappelijke maaltijd van de Heer. Dit gegeven zet de huidige discussie over de tweede kerkdienst weer even in een wat ander licht. De tweede dienst was toen kennelijk geen leerdienst, maar eerder een viering. Daar komt nog wat bij. Dat avondmaal was in Korinte ook een werkelijke namiddagmaaltijd. Anderson zegt dan ook op pagina 165 dat het duidelijk is uit de opdracht om de Here Jezus bij het eten en drinken te gedenken, 'dat deze opdracht ten grondslag ligt aan de gewoonte van de vroege christenen om het avondmaal als een *maaltijd* te vieren. Pas vanaf de tweede eeuw na Christus is er bewijs voor een avondmaalsviering waar alleen de elementen van brood en wijn gebruikt worden, los van een maaltijd op zich.'

Hoe moet dat dan vandaag, als we het met iemand als Calvijn eens zijn dat we zoveel mogelijk terug moeten naar de gewoonten van de vroege kerk?

In dit verband van het avondmaal wijs ik ook op een treffende opmerking op pagina 132 in de kleine lettertjes. Anderson schrijft daar bij de verklaring van het begin van hoofdstuk 10, dat in het Nieuwe Testament doop en avondmaal nooit naast elkaar worden gelegd als een bekend tweetal. In de belijdenis gebeurt dat wel, omdat doop en avondmaal beide een sacrament worden genoemd, maar het is goed om te beseffen dat de Bijbel zelf deze twee rituelen niet uitdrukkelijk onder één noemer plaatst en dat ze niet expliciet aan elkaar worden gekoppeld.

Een ander opvallend punt is zijn conclusie uit hoofdstuk 7 over het huwelijk. Anderson zegt terecht dat de voorkeur van Paulus voor de ongetrouwde staat overduidelijk is. Wij proberen dat feit vaak weg te moffelen, maar dat laat eenvoudige lezing van de desbetreffende teksten niet toe. Ik denk dan ook dat we dit hardop moeten erkennen. Verder is het best begrijpelijk, zoals ook Anderson zegt, dat dit hoofdstuk later een stimulans is geweest voor het celibaat en het kloosterwezen. Niet dat dit Paulus' bedoeling was. Maar het zal goed zijn om in de kerk niet alleen te spreken over de heilige *huwelijkse* staat. Er is ook een heilige, *ongehuwde* staat, zowel voor heteroseksuele als voor homoseksuele mensen.

Dan nog iets over het kopen en eten van offervlees. Pas door de commentaar van Anderson heb ik goed begrepen waar het in de laatste perikoop van hoofdstuk 10 (vs. 23-33) eigenlijk om gaat. Want daar gaat het om een heel andere situatie dan in hoofdstuk 8. Paulus spreekt hier over de ethiek van het eten en drinken bij *ongelovigen* thuis. Je kunt voor een moeilijke vraag komen te staan, als je een feestje meemaakt bij heidense burens. Wat doe je dan als iemand zegt dat het vlees van een bepaalde gang aan een afgod gewijd is? Weigeren!, zegt Paulus. Want anders zou je misschien de indruk wekken dat jouw God en de hunne zo ongeveer op één lijn staan. Ik denk dat dit een leerzame perikoop is ook voor ons gedrag in de huidige, verheidenste maatschappij. Misschien moeten we wel vaker dingen weigeren die een verkeerd signaal over onze levensinstelling afgeven. Als je op een feestje van de burens gaat meedansen op modern heidense muziek, dan geeft dat een verkeerde indruk van je eigen christelijke visie. Dan mis je ook een kans om met de anderen in gesprek te gaan.

Verder wil ik nog wijzen op wat Anderson schrijft over de hoofdstukken 12-14. Instructief is de brede excurs (14 pagina's!) die hij aan de exegese van deze hoofdstukken laat voorafgaan.

Het gaat dan over de Geestelijke geschenken (charismata). Hij besteedt uitvoerig aandacht aan de termen die voor allerlei manifestaties van de Geest gebruikt worden, en geeft een overzicht van de taken en functies die daarmee samenhangen. Hij betreft daarbij ook de lijsten uit Romeinen 12 en Efeziërs 4. Als het over het geschenk van talen (glossolalie) gaat, valt het op dat hij de tongentaal in Handelingen gelijkstelt met die in Korinte. Hij schrijft:

‘Geconcludeerd kan worden dat het bij het “spreken in tongen” ... om lofgebeden gaat die hardop uitgesproken worden in bekende talen die de sprekers vanuit zichzelf niet machtig waren. Er is ook geen reden te bedenken voor de stelling dat het geschenk van “tongen” in 1 Korintiërs anders van aard zou zijn. ... Het grote verschil met Handelingen is dat in Korinte geen van de aanwezigen de lofgebeden kan verstaan. ... Vandaar dat er iemand nodig is die het geschenk heeft om zo’n lofgebed te kunnen vertalen.’

In dit verband heeft Anderson kritiek op de weergave ‘klanktaal’ in de NBV, een vondst die door zovelen in juichstemming is ontvangen. Maar hij vindt die vertaalkeuze ongelukkig, omdat de term *klanktaal* de suggestie wekt dat het niet om een werkelijk bestaande taal gaat. Ik geef deze zaken gewoon even door zonder er een oordeel over te geven. Ieder leze zelf deze leerzame en overzichtelijke excurs, die een van de mooiste gedeelten is uit deze verrijkende commentaar.

Tot slot van deze bespreking ga ik terug naar het begin, waar ik de jonge stadskerk in Korinte vergeleek met nieuwe gemeenten die tegenwoordig in Nederland mogen ontstaan. In die gemeenten ligt vaak grote nadruk op huiskringen, soms zelfs zo dat de ontstane gemeente opgevat wordt als een netwerk van huiskringen. Anderson laat in de Inleiding van zijn boek (p. 20) duidelijk zien, dat deze visie op de gemeente in het Nieuwe Testament geen basis heeft, dus ook niet in deze brief aan de Korintiërs. Er is geen hard bewijs te vinden, schrijft hij, voor de theorie van het bestaan van verschillende huiskringen naast elkaar, die als zelfstandige componenten deel uitmaken van dezelfde gemeente. Paulus spreekt de gemeente steeds aan als één gemeente en veronderstelt ook dat ze samenkomen als één gemeente wanneer ze het avondmaal vieren. Archeologische gegevens hebben aangetoond dat de vroege kerken vaak bijeenkwamen in grote huizen, met kamers die wel zo’n honderd mensen konden bevatten. Ik denk dat dit een belangrijk aandachtspunt kan zijn bij gemeentestichting of gemeentevernieuwing, als de opdeling van de gemeente in kringen aan de orde komt.

Zo bewijst ook deze brief weer, dat veel vragen rond gemeenteopbouw van tegenwoordig niet echt nieuw zijn, maar ook al in Paulus’ tijd opkwamen en opgelost werden. Ik hoop dat deze brief en de nieuwe commentaar van Anderson ons kunnen helpen om ook anno 2009 in eigen gemeenten ‘orde op zaken’ te stellen.

N.a.v.: Dr. R. Dean Anderson,

1 Korintiërs. Orde op zaken in een jonge stadskerk, Kok, Kampen, 2008, ISBN 978 90 435 1487 3, 267 pag., prijs € 29,90